

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ В ГАЛУЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД США

Бойченко Марина Анатоліївна,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ORCID ID: 0000-0002-0543-8832

Researcher ID: B-8776-2019

У статті розкрито зміст та особливості організації процесу підготовки докторів філософії зі спеціальної та інклюзивної освіти в американських закладах вищої освіти на прикладі освітньо-наукової програми «Спеціальна освіта: PhD в галузі соціального, емоційного й поведінкового здоров'я та інклюзивної освіти», запровадженої в Коледжі освіти та соціальних послуг Університету Вермонта. Показано, що досліджувана освітньо-наукова програма є міждисциплінарною та охоплює такі предметні галузі, як спеціальна освіта, соціальна робота й охорона здоров'я, а також передбачає залучення аспірантів у межах освітнього й наукового складників до міждисциплінарного співробітництва задля просування справедливості та інклюзивності в освіті. У зазначеній програмі передбачене залучення здобувачів освіти третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти до спільних прикладних досліджень, спрямованих на розроблення й тестування програм і практик у школах та місцевих громадах. Окреслено вимоги до вступу на освітню програму та зміст обов'язкових курсів освітнього складника. Виявлено особливості, які можуть бути творчо імплементовані у практику підготовки аспірантів в українських закладах вищої освіти, зокрема: а) міждисциплінарність освітньо-наукових програм, що дає змогу здобувачам освіти сформувати більш ґрунтовні уявлення про предмет дослідження та сфокусуватися на тому аспекті, що найбільше відповідає їхнім науковим інтересам; б) послідовне опанування освітнього й наукового складників освітньо-наукової програми з обов'язковим складанням комплексного кваліфікаційного іспиту, який відкриває можливість для реєстрації на опанування кредитів наукового складника (написання й захисту дисертаційної роботи); в) прикладний характер наукових досліджень аспірантів, їх практична орієнтованість, спрямованість на розв'язання проблем, пов'язаних із функціонуванням місцевої громади, закладів освіти та сімей, які до неї належать.

Ключові слова: вища освіта, підготовка майбутніх докторів філософії, підготовка аспірантів, спеціальна та інклюзивна освіта, США.

Boichenko Maryna. Training of future Doctors of Philosophy in the field of special and inclusive education: U.S. experience

The article reveals the content and features of the organization of the process of PhD training in special and inclusive education in American higher education institutions using the example of the educational and scientific program "Special education: PhD in the field of social, emotional and behavioral health and inclusive education", introduced by the College of Education and Social Services of the University of Vermont. It is shown that the studied educational and scientific program is interdisciplinary and covers such subject areas as special education, social work and health care, involves post-graduate students within the educational and scientific component in interdisciplinary cooperation for the promotion of justice and inclusiveness in education. The specified program envisages the involvement of PhD students in joint applied research aimed at the development and testing of programs and practices in schools and local communities. The requirements for admission to the educational program and the content of the core courses of the educational component are outlined. Features that can be creatively implemented in the practice of training post-graduate students in Ukrainian higher education institutions have been identified, in particular: a) the interdisciplinary nature of educational and scientific programs, which allows students to form a more thorough understanding of the subject of research and focus on the aspect that best suits their scientific interests; b) sequential mastering of the educational and scientific components of the educational and scientific program with the mandatory completion of a comprehensive qualification exam, which opens the possibility to register for mastering the credits of the scientific component (writing and defending a dissertation); c) applied nature of scientific research of graduate students, their practical orientation, focus on solving problems related to the functioning of the local community, education institutions and families that belong to it.

Key words: higher education, training of future doctors of philosophy, training of post-graduate students, special and inclusive education, USA.

Вступ. Сучасні перетворення в усіх сферах суспільного життя в Україні, викликані низкою чинників, зокрема воєнним станом у країні через повномасштабне вторгнення РФ на територію України, зумовлюють необхідність кардинальних змін у системі освіти та професійної підготовки фахівців, здатних швидко адаптуватися й ухвалювати рішення в умовах невизначеності під час професійної діяльності. У цьому контексті необхідна модернізація програм підготовки здобувачів освіти третього (освітньо-наукового) рівня, випускники

яких мають не лише надавати якісні освітні послуги як викладачі закладів вищої освіти, а й брати активну участь у процесі формування освітньої політики та вдосконалення освітньої практики за допомогою впровадження інноваційних розробок, створених у процесі наукового дослідження. Крім цього, невідворотним наслідком воєнного стану є збільшення кількості осіб з особливими освітніми потребами, що актуалізує необхідність модернізації програм підготовки фахівців у галузі спеціальної та інклюзивної освіти. Незаперечним

є факт, що невід’ємною складовою частиною вдосконалення процесу професійної підготовки майбутніх докторів філософії в зазначеній галузі є вивчення позитивних концептуальних ідей досвіду країн, які мають значні здобутки в цьому напрямі. Однією з таких країн є США, у закладах вищої освіти яких здійснюється ефективна підготовка інноваційних фахівців – докторів філософії в галузі спеціальної та інклюзивної освіти.

Аналіз науково-педагогічного дискурсу свідчить про значний інтерес українських дослідників до проблем підготовки здобувачів освіти третього (освітньо-наукового) рівня (цими питаннями займалися, наприклад, О. Антонова, І. Вітвицька, А. Вітченко, О. Дубасенюк, І. Козубцов, С. Коломієць, І. Линьова, Т. Логвиненко, В. Меньяло, І. Олійник, І. Регейло, А. Сбруєва, О. Семенов, Н. Сидорчук, Я. Топольник, І. Чистякова, П. Щипанський та інші автори). Водночас змістово-процесуальні засади підготовки докторів філософії зі спеціальної та інклюзивної освіти в американських закладах вищої освіти (далі – ЗВО) поки що не отримали детального висвітлення.

З огляду на зазначене **метою роботи** є розкриття змісту та особливостей організації процесу підготовки докторів філософії зі спеціальної та інклюзивної освіти в американських ЗВО на прикладі освітньо-наукової програми «Спеціальна освіта: PhD в галузі соціального, емоційного й поведінкового здоров’я та інклюзивної освіти», запровадженої в Коледжі освіти та соціальних послуг (College of Education and Social Services) Університету Вермонта.

Матеріали та методи. Реалізація окресленої мети здійснювалася за допомогою низки теоретичних методів, зокрема загальнонаукових (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення наукової літератури з досліджуваної проблеми та пропозиції програм підготовки докторів філософії в галузі спеціальної й інклюзивної освіти), конкретно-наукових (термінологічного аналізу, що уможливив визначення ключових понять дослідження, компаративного аналізу, який дав змогу порівняти наявні пропозиції освітніх послуг, що надавалися американськими закладами вищої освіти).

Результати. Програма «Спеціальна освіта: PhD в галузі соціального, емоційного й поведінкового здоров’я та інклюзивної освіти» (“Special Education: PhD in Social, Emotional, and Behavioral Health and Inclusive Education”) спрямована на підготовку висококваліфікованих фахівців з інноваційними міждисциплінарними методологічними навичками, здатних вирішувати критичні питання, пов’язані з підтримкою освітньої рівності та підвищенням ефективності інклюзивної освіти задля забезпечення соціального, емоційного й поведінкового здоров’я дітей, молоді та дорослих (від народження до 21 року), які зазнали таких негативних впливів, як травми, жорстоке поводження, бідність, расизм та інші форми маргіналізації. Випускники програми мають бути здатними до проведення наукових досліджень, педагогічної діяльності та освітнього лідерства для забезпечення соціального, емоційного й поведінкового здоров’я майбутніх поколінь [5].

Міждисциплінарна освітньо-наукова програма, що охоплює такі предметні галузі, як спеціальна освіта, соціальна робота й охорона здоров’я, передбачає залучення аспірантів у межах освітнього та наукового складників до міждисциплінарного співробітництва задля просування справедливості й інклюзивності в освіті. У цій програмі передбачене залучення здобувачів освіти третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти до спільних прикладних досліджень, спрямованих на розроблення й тестування програм і практик у школах та громадах.

Суспільна значущість і доцільність упровадження зазначеної програми підтверджена статистичними даними, наданими Американською асоціацією зайнятості в освіті (American Association for Employment in Education) в аналітичному звіті «Про попит і пропозицію педагогів за 2021–2022 рр.» (2021–2022 Educator Supply & Demand Report) [1]. Ці дані свідчать про те, що потреба у спеціально підготовлених фахівцях у галузі спеціальної освіти та соціального, емоційного й поведінкового здоров’я перевищує кількість наявних фахівців. Пандемія COVID-19 посилила тривалу нестачу викладачів університетів, які мають досвід інклюзивної освіти. Загальним результатом є зменшення можливостей школи, що ставить під загрозу добробут дітей, молоді та їхніх сімей, що непропорційно лягає на учнів – представників расових та етнічних меншин та учнів з обмеженими можливостями [1].

Основною вимогою для вступу на освітньо-наукову програму є наявність таких даних:

- ступеня магістра в галузі спеціальної освіти або суміжної галузі (наприклад, соціальної роботи, консультування, шкільної психології);
- дворічного стажу професійної діяльності (учитель у галузі спеціальної освіти, соціальний працівник, поведінковий інтервенціоніст тощо);
- трьох рекомендаційних листів, що засвідчують наявність потенціалу для здійснення наукових досліджень та лідерства;
- особистої заяви із чітким формулюванням кар’єрних цілей як викладача вищої школи в галузі спеціальної освіти або спорідненої дисципліни;
- зразка письмової роботи, що підтверджує сформовані навички наукового письма, відданість суспільним змінам і справедливості для здобувачів освіти зі спеціальними освітніми й поведінковими потребами, а також потенціал для проведення незалежного наукового дослідження.

Процес відбору кандидатів для вступу до аспірантури передбачає використання загальної рейтингової шкали для оцінки конкурсних матеріалів абітурієнтів. Наступною після рейтингування процедурою є проведення віртуальних співбесід із найкращими претендентами.

Освітній складник освітньо-наукової програми «Спеціальна освіта: PhD в галузі соціального, емоційного й поведінкового здоров’я та інклюзивної освіти» передбачає вивчення 5 обов’язкових курсів та складання комплексного іспиту.

Програмні результати досліджуваної програми охоплюють такі компетентції:

– знання практики та наукових досліджень, пов'язаних із культуровідповідним партнерством сім'ї, школи й громади, спрямованим на підтримку рівності в освіті, інклюзії та соціального, емоційного й поведінкового здоров'я;

– уміння налагоджувати активне науково-практичне партнерство та здійснювати спільні прикладні дослідження, спрямовані на залучення спільноти;

– знання й навички щодо психологічних, освітніх втручань і втручань щодо стосунків задля попередження емоційних та/або поведінкових розладів у дітей і молоді;

– знання, навички та методологічний досвід для розроблення, упровадження, оцінювання й поширення теоретично обґрунтованих прикладних шкільних і громадських практик, які сприяють збереженню соціального, емоційного та поведінкового здоров'я дітей і молоді [5].

Як було зазначено, програма «Спеціальна освіта: PhD в галузі соціального, емоційного й поведінкового здоров'я та інклюзивної освіти» передбачає вивчення низки обов'язкових курсів, зокрема:

EDSP 401 «Теорія науки про профілактику» (Prevention Science Theory) – навчальний курс, спрямований на вивчення багаторівневих теорій розвитку дитини, теоретичних положень науки про профілактику, різних аспектів питань організаційних змін, рівності й соціальної справедливості, охорони здоров'я та шкільної освіти і профілактики. Здобувачі ступеня доктора філософії в межах цього курсу мають вивчати основні теорії змін (розвитку, структурних, шкільних/спільнотних/контекстуальних змін), навчитися розміщувати ці теорії в соціально-історичних контекстах, досліджувати спроби інтеграції теорій та оцінювати релевантність теорій для постановки дослідницьких питань і пошуку власних відповідей на ці питання, а також демонструвати вміння застосовувати теоретичні моделі під час проведення власних досліджень.

EDSP 402 «Критичні питання політики в галузі соціального, емоційного та поведінкового здоров'я» (Critical Issues in SEBH Policy), метою якого є вивчення шляхів взаємодії вчених, які займаються міждисциплінарними дослідженнями, та педагогів-практиків, спрямованої на усунення розбіжностей між політикою і практикою подолання освітніх труднощів в учнів із соціальними, емоційними, поведінковими розладами та проблемами зі здоров'ям під час навчання в загальноосвітній школі (K-12). Зазначений курс приділяє особливу увагу тлумаченню й застосуванню законодавства про спеціальну освіту з критичним аналізом того, наскільки законодавчі вимоги щодо спеціальної освіти є ефективними для задоволення потреб учнів з емоційними й поведінковими розладами в системах державних шкіл. Курс «Критичні питання політики в галузі соціального, емоційного та поведінкового здоров'я» також передбачає залучення здобувачів вищої освіти третього рівня до критичного оцінювання вимог і практичних наслідків

соціальної роботи, освіти та політики в галузі охорони здоров'я, спрямованих на допомогу молоді зі спеціальними освітніми потребами. Аспіранти мають навчитися критично аналізувати сучасні політичні ініціативи, спрямовані на підтримку молоді із соціальними, емоційними й поведінковими розладами, яка перебуває в зоні ризику щодо виключення зі школи, ув'язнення тощо. Окреслені питання розглядаються крізь призму расової належності та наявності інвалідності задля кращого розуміння впливу поточних політичних ініціатив на здоров'я і поведінкові результати для молоді. Також курс передбачає вивчення ключових елементів ефективного розроблення політики та вивчення процесуальних особливостей участі освітніх теоретиків і практиків у просуванні політичних ініціатив на місцевому, державному й федеральному рівнях для досягнення справедливих результатів для молоді із соціальними, емоційними та поведінковими потребами.

EDSP 403 «Партнерство сім'ї, школи та громади для забезпечення соціального, емоційного й поведінкового здоров'я» (Family, School, and Community Partnerships for SEBH) – курс, що базується на теоріях, політиках та критичних питаннях, вивчення яких передбачене в межах розглянутих вище курсів EDSP 401 та EDSP 402, щоб підкреслити міждисциплінарну дослідницьку базу, пов'язану з профілактичними методами, які сприяють забезпеченню соціального, емоційного й поведінкового здоров'я за допомогою партнерства сім'ї, школи та громади. Здобувачі освіти мають отримати знання щодо змісту та критичне розуміння дослідницької бази багатьох програм і практик, орієнтованих на профілактику, у межах наявної співпраці сім'ї, школи та громади, спрямованих на підвищення рівності в освіті й забезпечення соціального, емоційного та поведінкового здоров'я дітей і молоді. У межах курсу передбачене здійснення аспірантами огляду наукових рецензованих статей, присвячених вивченню підходів сім'ї, школи та громади до забезпечення соціального, емоційного й поведінкового здоров'я дітей і молоді, результатом чого має стати розуміння наявної дослідницької бази, а також здатності виявляти прогалини та формулювати потребу, проводити дослідження для заповнення цих прогалин.

EDSP 404 «Дослідницька практика партнерства в дії» (Research Practice Partnerships in Action), що дає здобувачам ступеня доктора філософії можливість брати участь в одному з двох науково-практичних партнерств Коледжу освіти та соціальних послуг Університету Вермонта (RPP; VT DCF/AOE) з представниками громади задля здійснення практико-орієнтованих досліджень. У межах цього курсу передбачене вивчення особливостей організації колективної дослідницької діяльності, дослідницьких методів та розроблення прикладних інструментів для трансферу результатів у сім'ї і практику місцевої громади. Дослідницька практика партнерства уможливорює участь здобувачів освіти у «критичному й расово свідомому підході до спільних досліджень», де дослідницькі питання керуються громадою та підтримуються університетами, що сприяє

справедливим змінам на практиці. Під час вивчення курсу аспіранти ознайомлюються з історією та метою дослідницької практики партнерства для посилення спільних досліджень, керованих громадою і підтримуваних університетами. Завдяки безпосередній співпраці зі створеними в Коледжі освіти та соціальних послуг Університету Вермонта дослідницькими партнерами аспіранти розв'язують практичні дослідницькі завдання, перетворюють висновки на прикладні інструменти для сімей і місцевої громади.

EDSP 405 «Психопедагогічні втручання та дослідження окремого випадку» (Psycho-Educational Interventions and Single Case Research), що вивчає контекстуальні фактори й соціальні детермінанти здоров'я та освіти, включно з расизмом, бідністю, травмами та іншими негараздами, які створюють для дітей і молоді (особливо здобувачів освіти – представників етнічних та расових меншин і здобувачів освіти з обмеженими можливостями) ризик появи емоційних та поведінкових труднощів (emotional and behavioral difficulties – EBD), що сприяє соціальній маргіналізації та ставить деяких учнів на шлях переходу від школи до в'язниці. Зазначений курс має на меті запобігання таким випадкам. По-перше, курс стосується психонавчання дітей і молоді з емоційними й поведінковими труднощами. Основна увага приділяється розробленню втручань, орієнтованих на стосунки. Вирішальною основою підходу, орієнтованого на стосунки, є індивідуальні стосунки між учителем і дитиною, між дітьми в колективі та стосунки окремої дитини з колективом. Наголошується на використанні міжособистісних стосунків як засобу зміни поведінки дітей. По-друге, цей курс передбачає ознайомлення аспірантів із процесом аналізу з використанням базової логіки та з тим, як вона застосовується до методології проєктування окремого випадку, яка є дослідницьким дизайном, що дає змогу інтервенціоністу встановити стосунки зі здобувачем освіти. Курс ознайомлює здобувачів вищої освіти з інструментами вимірювання й запису поведінки, а також інструментами візуального аналізу та побудови графіків. Заплановане обговорення декількох планів дослідження окремих випадків, включно із загальними характеристиками, сильними сторонами, внутрішньою та зовнішньою валідністю, а також етичними міркуваннями під час планування й реалізації дослідження [5].

Зауважимо також, що освітній складник освітньо-наукової програми завершується комплексним іспитом, який має бути складений до кінця третього курсу.

Після завершення всіх обов'язкових курсів здобувачі освіти мають написати 1–2 статті для наукового журналу за тематикою одного із цих курсів. Наявність зазначених статей є обов'язковою умовою допуску до комплексного кваліфікаційного іспиту. Здобувачі освіти також представляють свої наукові роботи екзаменаційній комісії на усному науковому колоквиумі. Варто наголосити на тому, що складення комплексного іспиту є обов'язковим перед реєстрацією на опанування дисертаційних кредитів, тобто власне перед переходом до наукового складника освітньо-наукової програми, у межах якої передбачене написання дисертаційного дослідження.

Висновки. Таким чином, можемо констатувати, що підготовка здобувачів освіти третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти в галузі спеціальної та інклюзивної освіти в університетах США має низку особливостей, які можуть бути творчо імplementовані у практику підготовки аспірантів в українських ЗВО.

Насамперед варто наголосити на міждисциплінарному характері освітньо-наукових програм, який у межах представленої публікації продемонстрований на прикладі програми підготовки докторів філософії «Спеціальна освіта: PhD в галузі соціального, емоційного й поведінкового здоров'я та інклюзивної освіти». Саме міждисциплінарність дає можливість здобувачам освіти сформувати більш ґрунтовні уявлення про предмет дослідження та сфокусуватися на тому аспекті, який найбільше відповідає їхнім науковим інтересам.

Важливою практикою американських університетів є послідовне опанування освітнього та наукового складників освітньо-наукової програми з обов'язковим складанням комплексного кваліфікаційного іспиту, який відкриває можливість для реєстрації на опанування кредитів наукового складника (написання й захисту дисертаційної роботи).

Вартим наслідування є прикладний характер наукових досліджень аспірантів, їх практична орієнтованість, спрямованість на розв'язання проблем, пов'язаних із функціонуванням місцевої громади, закладів освіти та сімей, які до неї належать.

Представлені міркування не вичерпують усі аспекти порушеної проблеми підготовки докторів філософії зі спеціальної та інклюзивної освіти в американських ЗВО, а тому подальші наукові розвідки будуть спрямовані на порівняння пропозиції освітніх програм третього рівня вищої освіти з метою виявлення кращих практик, які можуть бути творчо імplementовані в діяльність українських закладів вищої освіти.

Література:

1. American Association for Employment in Education. 2021–2022 Educator Supply & Demand Report (Digital Access). URL: <https://aaee.glueup.com/event/2021-2022-educator-supply-demand-report-digital-access-53997/>.
2. Boichenko M. Research motivation of PhD students under martial law: challenges and ways of improvement. *Studies in Comparative Education*. 2022. № 2. P. 5–11. DOI: <https://doi.org/10.31499/2306-5532.2.2022.270856>.
3. PhD Training Under Martial Law in Ukraine / I. Chystiakova, O. Ivani, O. Mekhed, Yu. Nosko, S. Khrapatyi. *Journal of Higher Education Theory and Practice*. 2022. Vol. 22. № 15. P. 151–163. DOI: <https://doi.org/10.33423/jhetp.v22i15.5568>.
4. Sbruieva A., Boichenko M. Societal dimension of doctoral education in the European higher education area: priorities and trends. *Studies in Comparative Education*. 2020. № 1(39). P. 42–52. DOI: <https://doi.org/10.31499/2306-5532.1.2020.211317>.

5. The University of Vermont. College of Education and Social Services. Special Education: PhD in Social, Emotional, and Behavioral Health and Inclusive Education (PhD). URL: <https://www.uvm.edu/cess/doe/special-education-phd-social-emotional-and-behavioral-health-and-inclusive-education-phd>.

References:

1. American Association for Employment in Education (2022). 2021–2022 Educator Supply & Demand Report (Digital Access). Retrieved from: <https://aaee.glueup.com/event/2021-2022-educator-supply-demand-report-digital-access-53997/> [in English].
2. Boichenko, M. (2022). Research motivation of PhD students under martial law: challenges and ways of improvement. *Studies in Comparative Education*, no. 2, pp. 5–11. DOI: <https://doi.org/10.31499/2306-5532.2.2022.270856> [in English].
3. Chystiakova, I., Ivani, O., Mekhed, O., Nosko, Yu., Khrapatyi, S. (2022). PhD Training Under Martial Law in Ukraine. *Journal of Higher Education Theory and Practice*, vol. 22, no. 15, pp. 151–163. DOI: <https://doi.org/10.33423/jhetp.v22i15.5568> [in English].
4. Sbruieva, A., Boichenko, M. (2020). Societal dimension of doctoral education in the European higher education area: priorities and trends. *Studies in Comparative Education*, no. 1(39), pp. 42–52. DOI: <https://doi.org/10.31499/2306-5532.1.2020.211317> [in English].
5. The University of Vermont (2022). College of Education and Social Services. Special Education: PhD in Social, Emotional, and Behavioral Health and Inclusive Education (PhD). Retrieved from: <https://www.uvm.edu/cess/doe/special-education-phd-social-emotional-and-behavioral-health-and-inclusive-education-phd> [in English].